

Κείμενο 1

Η λαϊκή παράδοση

Απόσπασμα, ελαφρώς διασκευασμένο, από διάλεξη που έδωσε ο μεταπολεμικός πεζογράφος Δημήτρης Χατζής (1913-1981) το 1979 στο Φιλοπρόοδο Όμιλο Υμηττού (Το πρόσωπο του Νέου Ελληνισμού, διαλέξεις και δοκίμια, επιμέλεια-εισαγωγή Βενετία Αποστολίδου, Το Ροδακινό, Αθήνα, 2005, σ. 203-207).

Κυρίες και Κύριοι, αγαπητοί φίλοι,

Τελειώσαμε με το κεφάλαιο λογία παράδοσις και [...] περνώ σήμερα στην άλλη παράδοσή μας, την άλλη γραμμή του Νέου Ελληνισμού, τη λαϊκή μας παράδοση. Μπορούμε αλλιώς να την πούμε και λαϊκό μας πολιτισμό και να την πούμε και λαϊκή μας κληρονομιά. Ο όρος όμως «λαϊκός» είναι ασαφής και πολυσήμαντος από την ίδια του τη φύση.

Σαν επιθετικός προσδιορισμός αυτό το «λαϊκό», «λαϊκός», σημαίνει φυσικά καθετί που αναφέρεται στο λαό, απευθύνεται στο λαό ή προέρχεται από το λαό. Και επειδή βέβαια και η αναφορά αυτή και η προέλευση και κυριότατα ο ίδιος ο «λαός» είναι έννοιες πολύ ακαθόριστες, η σημασία που παίρνουν μπορεί να είναι διαφορετική για τον καθένα που τις χρησιμοποιεί. Ο όρος του «λαϊκού» μπορεί, έτσι, για άλλους να προσδιορίζει τα φανερώματα και τα προϊόντα του λαϊκού πολιτισμού, που κι αυτός ωστόσο επιβάλλει πάντοτε να καθορίζονται τα όριά του, τα τοπικά και τα χρονικά, και να καθορίζεται επίσης η έκτασή του η κοινωνική. Ένα βήμα ακόμα πιο πέρα: ταυτίζοντας κανέναν, όπως εγώ τουλάχιστον το βρήκα σωστό, την λογίαν παράδοσιν με τις δυνάμεις που εκπροσωπούν και πραγματώνουν τη συντήρηση μπορεί κανέναν να δίνει και αξιολογική σημασία στο λαϊκό, εννοώντας μ' αυτό καθετί γνήσιο, υγιές, εθνικό, προσοδευτικό και ό, τι άλλο του χρειάζεται και δεν μπορεί να το προσδιορίσει με τρόπο πιο συγκεκριμένο.

[...] Από την αρχή πρέπει να ξεκαθαρίσουμε, για να συνεννοηθούμε, πως είναι νόμιμο να χρησιμοποιούμε τον όρο «λαϊκός πολιτισμός» με δύο σημασίες. Από τη μια μεριά, να θεωρούμε λαϊκό πολιτισμό τον πολιτισμό της κλειστής αγροτικής, μεσαιωνικής κοινότητας και, από την άλλη μεριά, να αποκαλούμε «λαϊκό», μέσα στη διαφορισμένη¹ πια κοινωνία, τον πολιτισμό των όχι ηγετικών στρωμάτων της κοινωνίας, αυτών που τα αποκαλούμε «λαό».

[...] Χωρίς να έχω καθόλου σκοπό να αναπτύξω εδώ μια θεωρία της λαογραφίας, θα καθόριζα τα γνωρίσματα του λαϊκού πολιτισμού, με τον ακόλουθο τρόπο. Τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα

¹ διαφορισμένη: διαφοροποιημένη, διαχωρισμένη.

είναι: 1) Η καθολικότητά του, δηλαδή η αξία και η ισχύς του για όλα τα μέλη της κοινότητας. 2) Η καθολικότητά του με την έννοια ότι ανταποκρίνεται σε όλες τις εκδηλώσεις της κοινότητας και όχι σε μερικές. 3) Η λειτουργικότητά του, με την έννοια ότι σχετίζεται οργανικά με τον πρακτικό βίο της κοινότητας. 4) Η διάρκειά του.

Κείμενο 2

Ο Καραγκιόζης: Ένα ελληνικό θέατρο σκιών

Απόσπασμα από το άρθρο του υπερρεαλιστή ποιητή και ζωγράφου Νίκου Εγγονόπουλου, που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο περιοδικό Λωτός, τ. 6, Δεκέμβριος 1969. Βλ. Ν. Εγγονόπουλου, Πεζά Κείμενα, ύψιλον/βιβλία, Αθήνα, 1987, σ. 56-57.

Ο Καραγκιόζης είναι ο γνήσιος θεατρικός εκπρόσωπος της λαϊκής ψυχής, των λαϊκών τάσεων και διαθέσεων, των λαϊκών πόθων κι επιθυμιών. Με πολλή κομψότητα, με πολλή διακριτικότητα, αλλά και με αρκετή, ενίοτε, δύναμη. Μ' αυτή τη συνήθεια που έχουμε του «ποιος είσαι συ και ποιος είμαι γω», εδώ όπου ο καθείς έχει μια τόσο βαθιά, και πόσο εύθικτη, συνείδηση της «ανθρωπίνης του αξιοπρεπείας», κι' όπου στο ίδιο μέρος είναι πολύ φυσικό να εμφανισθούν, ταυτόχρονα, πλάι πλάι, ένας δισεκατομμυριούχος εφοπλιστής ή μεγαλοβιομήχανος και διακόσιοι τόσοι φουκαράδες, τα επεισόδια του Καραγκιόζη διατραγουδούν τα μαρτύρια του κοσμάκη και τις βασανισμένες του προσπάθειες «να τα βγάλει πέρα», «να τα ξεκεφαλώσει». Ας μη μας γελούν οι μορφές του πασά, των θυγατέρων του (οι βεζυροπούλες), οι αυλικοί του (αυλοκόλακες) και οι λοιποί που τον ακολουθούν. Δεν είναι κανένα κατάλοιπο, όπως είναι φυσικό να το φανταστεί κανείς, της «προελεύσεως» του Καραγκιόζη. Απλούστατα συγκαλύπτουν τη μορφή του «κακού πλουσίου» του Ευαγγελίου, του σκληρού, του άκαρδου, του φιλάργυρου, του ακαταλόγιστου, που βασανίζει τους αδυνάτους που είχαν την ατυχία να πέσουν στα νύχια του, ενώ πιστεύει, και το διαλαλεί μεγαλόφωνα, πως είναι δίκαιος και αλάνθαστος, αγαθός και πονόψυχος! Και της Συνοδείας του. Ο ελληνικός Καραγκιόζης είναι βαθύτατα πατριώτης, γνώστης των αρετών και των παραδόσεων της Φυλής. Όμως αδιαφορεί για την πατρίδα και την καταγωγή του δυνάστη, αρνείται να του αναγνωρίσει, με κάθε τρόπο, οποιαδήποτε ειδική εθνικότητα και τον απωθεί, απλούστατα, στη γενική συνομοταξία των «Τούρκων». Δίχως να είναι μισαλλόδοξος, ή ξενοφόβος, ο Καραγκιόζης μας εφαρμόζει, με τον τρόπο του, τη ρήση του παλαιού φιλόσοφου: «Να αντιτάσσεται η βία στη βία».

Ο Καραγκιόζης, σαν κάθε λαϊκή τέχνη, εξελίσσεται σύμφωνα με τη δύναμη του εκάστοτε τεχνίτου που τον δουλεύει. Προχώρησε, και πλούτισε και τράνεψε, χάρις στους μεγάλους καραγκιοζοπαίχτες του παρελθόντος. [...]

Θα το ξεχνούσα: σχετικά με την ελληνικότητα του ίδιου του ήρωα Καραγκιόζη. Είναι τόσο στενά συνυφασμένος με τον ελληνισμό και το ελληνικό θέατρο, που κι' ηθοποιοί περιωπής, όπως

παλιότερα ο Κοκκίνης και, πιο κοντά μας, ο καλός Λογοθετίδης, δεν απαξίωσαν να τον μιμηθούν σε πολλά στο παίξιμό τους, πάνω στη σκηνή.

Κείμενο 3

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ (1890-1969)

Ο Βασίλης ο Αρβανίτης (απόσπασμα)

Το ακόλουθο κείμενο προέρχεται από τη νουβέλα Ο Βασίλης ο Αρβανίτης (Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήναι, 1989, σ. 9-10).

Είναι λογής παλικαριές, είναι και λογής παλικάρια. Το κάθε τι στη ζωή το αγναντεύεις και το χαίρεσαι μέσα στον περίγυρό του. Όμως μέσα του είναι κ' ένας σκοπός που το κυβερνά, κι αυτός είναι που του δίνει το νόημά του. Κάθε καρπός θέλει τη γης και το κλίμα του για να μελώσει, θέλει κ' ένα στόμα να τον βυζάξει. Κάθε καράβι θέλει τα νερά του για να πλέψει,² όμως η μοίρα του, εκεί σ' ένα μακρινό λιμάνι στέκεται και το καρτερεί. Έτσ' είναι.

Μόνο το Βασίλη τον Αρβανίτη, που στάθηκε μέσα στα παιδιάτικά μου όνειρα ο αρχάγγελος της παλικαριάς, τόσα χρόνια περνούσαν από πάνω μου, μέστωναν τη στόχασή μου, και μολαταύτα δε μπορούσα να καταλάβω το θάμα της ορμής του. Τι γύρευε, πού τραβούσε και τι πίστευε. Και μόνο τώρα, που ωρίμασε ο καημός στην ψυχή και στέριωσε ο καιρός την αντριά³ μου, τον κατάλαβα.

Σήμερα, από την κορφή της ζωής, γυρίζω τα μάτια προς τα περασμένα, αγναντεύω τους αλλοτινούς ανθρώπους που έφυγαν, ανιστορώ τα πρόσωπα, τις κουβέντες και τα διανέματα.⁴ Μια ανάσα ζεστή και γλυκιά, έτσι σαν από ζεστό ψωμί, έρχεται από κει, γλείφει το πρόσωπο, ψιλή φλόγα.

Μοσχοβολά αβαγιανούς⁵ και ρίγανη, σταφύλια πατημένα και τσακισμένα φύλλα της πικραμυγδαλιάς, που κανέννας μας δεν άπλωνε να κόψει τα τσάγαλά⁶ της πάνω από τη στέρνα. Είναι οι αφιές μυρουδιές της θαλασσινής εξοχής και του σπιτιού, που μου στέλνουν τα παιδιάτικα καλοκαίρια. Τα νησιώτικά μου τα καλοκαίρια.

Περνούν μπροστά από τα μάτια μου, χτυπημένα απότομα από τα ασημένια σπαθιά των μεσημεριών. Τραγούδια Αιγαιοπελαγίτικα πάνε κ' έρχονται, ορμούν σαν τα χελιδόνια γύρω στις κούνιες, που πετάν από δέντρο σε δέντρο. Γεμίζουν βουή τις βάρκες και τις ταβέρνες.

² πλεύσει.

³ ανδρεία.

⁴ νεύματα.

⁵ λεβάντα.

⁶ άγουρα αμύγδαλα.

ΘΕΜΑΤΑ

ΘΕΜΑ 2 (μονάδες 35)

Ερώτημα 1^ο (μονάδες 15)

Ποια είναι η διπλή σημασία του όρου «λαϊκός» (μονάδες 10) και ποια του όρου «λαϊκός πολιτισμός» (μονάδες 5), σύμφωνα με το Κείμενο 1; Να απαντήσεις σε μία παράγραφο 70-80 λέξεων.

Μονάδες 15

Ερώτημα 2^ο (μονάδες 10)

Στην 1^η παράγραφο του Κειμένου 2 («Ο Καραγκιόζης είναι ο γνήσιος... αντιτάσσεται η βία στη βία») ανιχνεύονται στοιχεία προφορικότητας. Να εντοπίσεις δύο γλωσσικές επιλογές που επιβεβαιώνουν την παραπάνω θέση, παραθέτοντας τα αντίστοιχα χωρία (μονάδες 4), και να εξηγήσεις την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητά τους (μονάδες 6).

Μονάδες 10

Ερώτημα 3^ο (μονάδες 10)

α. «Από την αρχή πρέπει να ξεκαθαρίσουμε, για να συνεννοηθούμε, πως είναι νόμιμο να χρησιμοποιούμε τον όρο “λαϊκός πολιτισμός” με δύο σημασίες. Από τη μια μεριά, να θεωρούμε λαϊκό πολιτισμό τον πολιτισμό της κλειστής αγροτικής, μεσαιωνικής κοινότητας και, από την άλλη μεριά, να αποκαλούμε “λαϊκό”, μέσα στη διαφορισμένη πια κοινωνία, τον πολιτισμό των όχι ηγετικών στρωμάτων της κοινωνίας, αυτών που τα αποκαλούμε “λαό”»: Να μετασχηματίσεις την παραπάνω παράγραφο του Κειμένου 1, που συνιστά διάλεξη, έτσι, ώστε να μπορεί να ενταχθεί σε επιστημονικό άρθρο με θέμα τον λαϊκό πολιτισμό. Μην αλλοιώσεις το νόημά της (μονάδες 6).

β. «Απλούστατα συγκαλύπτουν τη μορφή του “κακού πλουσίου” του Ευαγγελίου, του σκληρού, του άκαρδου, του φιλάργυρου, του ακαταλόγιστου, που βασανίζει τους αδυνάτους που είχαν την ατυχία να πέσουν στα νύχια του, ενώ πιστεύει, και το διαλαλεί μεγαλόφωνα, πως είναι δίκαιος και αλάνθαστος, αγαθός και πονόψυχος!» Για ποιο λόγο, κατά τη γνώμη σου, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το θαυμαστικό στην παραπάνω περίοδο λόγου του Κειμένου 2 (μονάδες 4);

Μονάδες 10

ΘΕΜΑ 3 (μονάδες 15)

Να ερμηνεύσεις τη συναισθηματική στάση του αφηγητή απέναντι στα περασμένα στο Κείμενο 3, αξιοποιώντας τρεις κειμενικούς δείκτες. Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σου προκάλεσε η ανάγνωσή του; Η απάντησή σου να εκτείνεται σε 150-200 λέξεις.

Μονάδες 15